

Fa yu e tron leisibakru

Een methode voor literatuuronderwijs in Suriname (en Nederland?)

Geen pubers in de klas, dus geen pedagogische wenken. Maar toch literatuuronderwijs en wel voor volwassenen. Volgens een nieuwe didactiek. Net als in Nederland speelt het leesdossier een rol en is er sprake van tekstbeleving, tekstbestudering en productief-creatieve opdrachten - ook al heten ze niet zo. Dat is de methode die vanuit Paramaribo op de redactietafel belandt. Fa yu e tron leisibakru, oftewel: Hoe word ik een boekenwurm? Een project van het Surinaamse Ministerie van Onderwijs en Volksontwikkeling in samenwerking met OC&W.

Kees Combat Begin jaren '90 vond binnen het onderwijs in Suriname een discussie plaats over de rol die literatuuronderwijs moest gaan krijgen in voortgezet onderwijs dat voornamelijk in dienst kwam te staan van de communicatie. Taalonderwijs als zodanig moest de taalvaardigheid en het communicatief vermogen van de leerlingen ten goede komen. Wat kon de literatuur hieraan bijdragen? Men koos ten slotte voor de doelstelling *persoonlijke vorming*. Het Instituut voor de Opleiding van Leraren in Paramaribo deed tussen 1991 en 1996 onderzoek naar het literatuuronderwijs op de scholen en ontwikkelde op basis daarvan lessenreeksen die door docenten in de klas werden beproefd. Daarvoor hadden zij informatie-avonden gehad en waren aanwezig geweest bij de proeflessen die studenten in de lerarenopleiding hadden gegeven volgens de ontwikkelde methode. Dat liep allemaal zo voor-

spoedig dat de sectie Nederlands van het IOL subsidie kon verwerven voor de samenstelling van een methode en de bijscholing van docenten. Die bijscholing bestond uit vijf trainingsmorgens, waarop de belangrijkste kenmerken van de methode via concrete voorbeelden aan de orde kwamen. De opleiders Els Moor, Joan Vaseur-Relum en Godeke Donner stelden een handleiding samen voor de docent. Die is eenvoudig van uitvoering, want zij vinden dat deze handleiding van jaar tot jaar veranderd moet kunnen worden. Dus volstonden zij met typewerk op de elektrische schrijfmachine. Het leerlingenboek, wat fraaier uitgevoerd in druk en met de nodige illustraties, moet langer meegaan. Wat kiest nu een team opleiders in Suriname voor teksten en welke didactiek laat het daarop los? Dat is het wat mijn belangstelling wekte voor deze methode.

De orale literatuur: verteld op de plantage

Eerst iets over de tekstkeuze. Wie wel eens heeft geluisterd naar mensen uit Suriname die over hun cultuur vertellen, weet dat de spin Anansi in heel wat 'tori's' voorkomt. Het kan niet missen: ook dit boek begint met een *anan-sitori*, van de slimme spin die Tijger inpakt. Dat verhaal van de knecht die zijn baas te slim af is, krijgt er een dimensie bij als je weet dat de Anansi-verhalen bij voorkeur verteld werden op de plantage door slaven die zo de harde werkelijkheid van alle dag konden vergeten en zich bovendien konden identificeren met de underdog. Dat wat de tekstkeuze betreft begonnen wordt met de orale vertelkunst van de Surinamers spreekt haast voor zichzelf. Leuk de opdracht die de (volwassen) leerlingen uitnodigt zelf zo'n Anansi-tori op te dissen en elkaar te vertellen hoe dat er thuis en in de familie aan toe gaat. Vermoedelijk zou daarvan in Nederland of Vlaanderen niet veel, in elk geval steeds minder terecht komen, maar in Paramaribo ligt dit vermoedelijk anders. Typerend voor Suriname is de verscheidenheid aan volken: de indianen, de oorspronkelijk bewoners, en de immigranten van de zeventiende eeuw - de creolen- en de negentiende eeuw - Javanen en Hindoestanen -. Ze hebben allemaal hun eigen sprookjes en liederen, hun

spreekwoorden - interessant om daarmee bezig te zijn. Een en ander mondt uit in een zgn. 'tori-happening' met groepspresentaties die de hele Surinaamse orale literatuur dekken. Hier is werkelijk sprake van een multiculturele samenleving. Met waardering wordt herhaaldelijk verwezen naar het pionierswerk van de Nijmeegse neerlandicus Michiel van Kempen, die zowel een geschiedenis van de Surinaamse literatuur schreef als een bloemlezing uit de Surinaamse poëzie samenstelde.

Lijsten van leesbare boeken

Overigens laat de boekenlijst bij het thema 'liefde en verliefdheid' op pagina 41 laat zien, dat er weliswaar nog een band is met de Nederlandse literatuur (met boeken van Den Doollaard, Doeschka Meijsing, Willem van Toorn en Jan Wolkers), maar dat het accent toch ligt op de eigen Surinaamse en de Caribische en Latijns-Amerikaanse literatuur. In de vervolglijstjes met boeken rond de thema's die typisch zijn voor de Surinaamse literatuur van slavernij tot etnische verhoudingen en maatschappijkritiek in het algemeen is de concentratie op de eigen literatuur volledig. Bij de 'Honderd mooie boeken', achterin de uitgave, waaruit de volwassen leerling bij verschillende opdrachten kan kiezen zijn er 64 uit het buitenland - waarvan uit Nederland werken van Kader Abdolah, Marion Bloem, Van Dis, Hermans, Yvonne Keuls en Mulisch - en 36 uit Suriname zelf of van Surinaamse auteurs die in Nederland wonen, zoals Edgar Cairo, Albert Helman, Ellen Ombre, Hugo Pos en Astrid Roemer. Dat Isabel Allende en Julio Cortazár veel aandacht krijgen is haast vanzelfsprekend. Al deze boeken roepen het leven op in Suriname of in Zuid-Amerika, Surinames eigen continent, vroeger en nu. En dan zijn er de korte teksten in de beschreven lessen. Cultureel interes-

sant en mij onbekend is 'lobisingi', een favoriet tijdverdrijf van Surinaamse vrouwen in de vorm van happenings op de zondagmiddag in de open lucht, waarbij ze liefdesliederen zongen voor elkaar. Vooral creoolse volkswomen, dikwijls de moeders van kinderen van verschillende vaders, genoten van de seksuele relaties, 'matiwerk' genaamd, die ze met elkaar aangingen. Lobisingi worden hier in verband gebracht met het prachtige gedicht van Sappho 'Gelukkig als de goden lijkt / mij de man die vlak / tegenover jou zit en luistert / naar je mooie stem'. De lessen bevatten naast Nederlandstalige gedichten ook gedichten in het *sranan*, de eigen taal van Suriname, waarin belangrijke Surinaamse dichters als Trefossa en Shrinivási hun werk schreven. Juist voor mensen uit Suriname die in ons land wonen, geeft deze methode dus veel om in contact te blijven met de eigen cultuur. Maar ook óns intercultureel literatuuronderwijs zou allzins gediend zijn met een bescheiden en eenvoudig boek als dit, dat naar de keuze van de gedichten en verhalen en de wijze waarop de leerling wordt geacht daar zelfstandig, maar van stap tot stap aan de hand van de docent, mee om te gaan, zonder meer in een behoefte voorziet. Ik heb daarbij nergens de indruk opgedaan, dat dit boek niet ook gebruikt zou kunnen worden door jongere leerlingen, met name op scholen met veel allochtone meisjes en jongens.

Een leerlingvriendelijke didactiek

Didactisch steekt de methode goed in elkaar. Zo'n verhaal als dat van Anansi waarmee het boek begint, heeft voor de ingewijde een verborgen betekenis. En dat, zo schrijven Moor c.s. in hun inleiding voor de leerlingen, is bij literatuur het geval. Je leert uit dit boek hoe je een ingewijde wordt, hoe je de verbor-

gen betekenis in een literaire tekst kunt achterhalen. Achter en onder de woorden leren kijken, dat moet de leerling helpen om van literatuur te gaan genieten. En dat volgens een didactiek die de leerling centraal stelt, met een veelheid aan opdrachten, met respect voor de eigen mening ('Er is dus bijna nooit maar één antwoord mogelijk'), en aan de hand van een leesdossier, dat de persoonlijke ontwikkelingsgang van de leerlingen vastlegt.

De didactische uitgangspunten komen overeen met de invalshoek vanwaaruit in Nederland literatuur- en receptief kunstonderwijs (zeg CKVr) voor de tweede fase zijn ontworpen. Moor c.s. kennen deze literatuur, ook al beperken zij zich in hun bronnenlijst tot de primaire literatuur en een enkele verwijzing naar productief-creatief onderwijs terzake gedichten.

De schrijfsters hebben duidelijk geleerd van de literatuurdidactiek zoals deze zich bij ons de laatste twintig jaar heeft ontwikkeld. Het leesdossier krijgt vorm met de semantische schaal van Lubbers (De tekst is in een bepaalde mate 'spannend, ontroerend, humoristisch, vreemd, diepzinnig, begrijpelijk') en de 'learner report'-vraagwijze van Van der Kamp ('ik heb geleerd dat een verhaal ook niet-chronologisch verteld kan worden', 'ik heb gemerkt dat een uittreksel maken toch belangrijk is' of 'dat ik erg van de boeken van Isabel Allende houd'. Per hoofdstuk wordt de leerling de vraag voorgehouden 'wat heb je tot nog toe tijdens de lessen literatuur geleerd?' ook over 'eigen leerervaringen omtrent jezelf'. Dit is de facto het *balansverslag*, al wordt dat niet met zoveel woorden gezegd.

De afronding van het leesdossier

De eindopdrachten ten slotte 'zijn een hulpmiddel om te peilen welke rol lezen nu in je lezen speelt (zie les 1) en wat voor een lezer je worden bent'.

illustratie uit: *Fa ya e non leibakru*

Dan volgen vragen als: ‘Welke rol speelt lezen nu in je leven? Is je leesplezier vergroot door deze methode? Ben je meer gaan lezen? Zo ja, kun je ongeveer aangeven hoeveel meer in vergelijking tot twee jaar geleden? Wat lees je het liefst: romans, verhalen of gedichten en waarom? Kun je een top-3 maken uit wat je hebt gelezen? Motiveer je keuze.’ Of andere eindvraag: ‘Wat voor soort lezer ben je geworden? Een die snel leest om te weten hoe het afloopt en het boek dan voorgoed weglegt? Een die helemaal in een boek wegduikt en tijdens het lezen niet aanspreekbaar is? Een die een goed boek nog eens pakt en het geheel of gedeelten eruit opnieuw leest?’

Vooraf op de slotvraag is de hele methode door bij de verschillende genres literatuur voortdurend gewerkt: ‘Kun je van een boek dat je gelezen hebt aangeven of het literaire meerwaarde heeft of niet en kun je ook aangeven op grond waarvan je dat vindt?’ Meerwaarde boven de ‘gewone’, ‘zake-lijke’ tekst - de schrijfsters twijfelen er niet aan dat literaire teksten deze bezit-ten.

Mij dunk, dat wat hier in de laatste twee alinea’s staat uitstekende vragen zijn voor de afronding van elk soort leesdossier, niet alleen voor de gebrui-kers van *Fa yu e tron leisibakru*. Al is het een vorm van overmoed te denken, zelfs als het om volwassen leerlingen gaat, dat zij branden van verlangen om een boekenworm te worden. Het tekent tegelijkertijd het enthousiasme waarmee de methode door de Suri-naamse lerarenopleiders is gemaakt: met eenvoudige middelen en door beperking tot het aanleren van vaardigheden om met literaire teksten om te gaan, niet door het accent te leg-gen op een brede kennis van de Suri-naamse en Zuid-Amerikaanse litera-tuur. Zij deden dit bovendien, bij alle leerlinggerichtheid, met een goed even-

wicht tussen tekstbelevings- en tekstbe-studeringsopdrachten. Om zijn didac-tiek en zijn gevarieerde tekstkeuze met een duidelijke doelgroep voor ogen is dit boek het gebruiken alleszins waard. ■

literatuur

Fa yu e tron leisibakru. Literatuurmethode voor het Voortgezet Onderwijs op Seniorenniveau. Project nr. 5, uitgevoerd in het kader van het Raampro-gramma Onderwijssamenwerking MINOV/OCen W. Uitvoering: Els Moor, Joan Vaseur-Rellum en Joke Brunings. ISBN 99914-9609-2. Paramaribo 1998. Handleiding voor de docent door Els Moor en Joan Vaseur-Rel-lum.

Indiaanse verteller. Uit: *Fa yu e tron leisibakru*